

Millî Mücadele Yıllarında Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey'in Faaliyetleri

Bayram Ayna*

ORCID: 0000-0002-8541-7256

Öz

Koçgiri Aşireti reisi ve İmranlı Nahiyesi Müdürü Alişan Bey, aynı zamanda Kürt Teali Cemiyeti'nin üyesiydi. Alişan Bey, kardeşi Haydar Bey ve kâtipleri Alişer Efendi ile birlikte Koçgiri İsyanı'nın tertipleycileri arasında yer almıştır. 1918'den itibaren bağımsızlık yolunda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Sevr Anlaşması ona istediği fırsatı vermişti. Koçgiri Aşiretleri, Kürt Teali Cemiyeti vasıtasıyla İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri ile irtibatlıydı. Millî Mücadele'nin engellenmesi için İngilizler, Koçgiri' deki aşiretlerin harekete geçirilmesi için her türlü desteği sağlıyordu. Alişan Bey devlete sadakat ve bağlılığı gerekçe gösterilerek, Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından devlet nişanı ile ödüllendirilmişti. Fakat daha sonra Alişan Bey'in Kürtçülük propagandası yaparak isyan etmesi dikkate şayan bir olaydı. Mondros Ateşkes Anlaşması sonrasında Alişan Bey, İngilizlerin Kürt politikasının bir aracı haline gelmiştir. İngilizler tarafından Sevr Anlaşması'nın Anadolu'da uygulanmasında rol oynamıştır. Bu çalışmada, Sevr Anlaşması'nın hemen sonrasında ortaya çıkan Koçgiri İsyanı'nda İmranlı Nahiyesi Müdürü Alişan Bey Alişan Bey'in ayrılıkçı faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alişan Bey, Koçgiri, Sevr, Kürt, İngilizler

Gönderme Tarihi: 11/11/2018

Kabul Tarihi:10/12/2018

* Dr.,E-Posta: ayna76@gmail.com

The Activities Of Mr. Alishan's The Leader Of The Koçgiri Tribe In Years of National Struggle

Abstract

Alishan Bey, head of the history of the tribe and director of Imranlı Township, was also a member of the Kurdish Teali Society. Mr. Alishan, his brothers Mr. Haidar and his secretary Mr. Alisher were among the organizers of the Koçgiri rebellion. Starting in 1918, he started to work on the path of independence. The Mondros Ceasefire Agreement and the Sevres Agreement gave him the opportunity he wanted. The Koçgiri Tribes were in contact with the British High Commissioner in Istanbul through the Kurdish Teali society. In order to prevent the national struggle, the British provided all kinds of support for the mobilization of the tribes in Koçgiri. Mr. Alishan's loyalty to the state and loyalty to the reason given by the Grand Vizier Sonat Ferit Pasha was awarded with the state medal. But it was a matter of taking into consideration that Mr. Alishan's rebellion by propagating Kurdish propaganda. Following the Mondros ceasefire agreement, Mr. Alishan became a tool of the Kurdish policy of the British. The British played a role in the implementation of the Sevres Treaty in Anatolia. In this study, the separatist activities of Mr. Alishan, the director of Imranlı Township, will be discussed in the Koçgiri rebellion that emerged immediately after the Sevres Agreement.

Keywords: Mr. Alishan, Koçgiri, Sevres, Kurdish, English

Received Date: 11/11/2018

Accepted Date: 10/12/2018

Деятельность господина Алишана вождя племени Кочгири в годы национальной борьбы

Резюме

Алишан бей, глава племени и директор поселка Имранлы, также был членом курдского общества теали. Мистер Алишан, его братья Хайдар и его секретарь. Начиная с 1918 года он начал работать на пути независимости. Соглашение о прекращении огня Мондроз и Севрское соглашение. Племена Коçgiri были в британском Верховном комиссаре в Стамбуле. В племенах из племени племени. Alishan medş légur Étatia lászás Сонат Великого визиря - это медаль. Но это был вопрос принятия во внимание. Восстание алишанских курдов путем пропаганды курдской пропаганды. После заключения соглашения о прекращении огня на Мондрозе, Alishan стал инструментом курдской политики англичан. Англичане играли в Севрском договоре в Анатолии. В кабинете сепаратиста. Алишан, директор поселка Имранлы, будет обсуждаться в восстании Кочгири, которое возникло сразу после Севрского соглашения

Ключевые слова: г-н Алишан, Кочгири, Севрский, Курдский, Английский

Получено: 11/11/2018

Принято: 10/12/2018

Giriş

Koçgiri Aşireti Osmanlı Devleti idaresinde, uzun yıllar boyunca aşiret geleneğine bağlı kalarak varlığını devam ettirmiştir. Bölgedeki nüfuzlu aşiret ağaları devlet tarafından yönetici olarak atanıyordu. Bu nedenle aşiret ağaları çoğunlukla merkezî otoriteye karşı büyük bir tehlike oluşturuyordu. Bu yapı, Koçgiri Aşireti'nin yaşadığı bölgelerde birçok isyanın meydana gelmesine neden olmuştur.

Koçgiri Aşireti'nin Osmanlı Devleti ile iyi olmayan ilişkileri Sultan II. Abdülhamit döneminde biraz da olsa normalleşti. Bu normalleşmede Alişan Bey'in dedesi Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey'in büyük payı vardı. Aşiret Reisi Alişan Bey'in 1893'te doğu cephesinden dönen ve Dumanlı Dağlarında kar fırtınasında mahsur kalan padişahın akrabası Almus Paşa komutasındaki tabura başta yiyecek olmak üzere çeşitli yardımlarda bulunmuştu.¹ Kış mevsimi sona erince İstanbul'a dönen taburun komutanı bu durumu Sultan II. Abdülhamit'e anlattı. İstanbul'a çağrılan Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey'e yardımları karşılığında padişah tarafından paşalık rütbesi teklif edildi. Yaşlılığını gerekçe gösteren Alişan Bey, yerine oğlu Mustafa'ya bu nişanın verilmesini istemiştir. Bu isteğin padişah tarafından da uygun görülmesiyle Mustafa Bey Erzincan'a çağırılmıştır. Mustafa Bey'e yetkililer tarafından Erzincan'da kılıç kuşandırılarak paşalık rütbesi verilmiştir. Bu rütbe ile Mustafa Paşa'nın Koçgiri Aşiretleri arasındaki itibar ve nüfuzu artmıştır.² Koçgiri İsyanı'nın tertipleycileri arasında yer alan Alişan ve Haydar Beyler, Mustafa Paşa'nın oğullarıydı.

Koçgirili Mustafa Paşa çocuklarına iyi bir eğitim aldırılmıştı. Oğlu Alişan Bey, İmranlı Nahiye Müdürlüğü ve Divriği Kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Alişan Bey bu görevlere İstanbul Hükümeti tarafından atandı. Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından TBMM Hükümeti kurulunca görevlerine devam etti. İstanbul Hükümeti 1 Eylül 1919'da Zara Kazası'na bağlı İmranlı Nahiye Müdürü ve Koçgiri Aşireti Reisi³ Alişan Bey'i hükümete sadakat ve bağlılığından dolayı⁴ dördüncü rütbeden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmiştir.⁵

¹ Ergin Güneş, “*Koçgiri İsyanı Ekseninde Dersim Direnişi*” 2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu'nda Sunulan Bildiriler 20-22 Eylül 2013, Tunceli: Tunceli Üniversitesi Yayınları, (2014): 237.

² Dilek Kızıldağ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 165-166.

³ BAO, DH. KMS. 55.3.15.9.

⁴ BAO, DH. KMS. 55.3.15.3.

⁵ BAO, DH. KMS. 55.3.15.1., BAO, DH. KMS. 55.3.15.5.

1. Koçgiri'nin İdari ve Sosyal Yapısı

Koçgiri Aşireti, Hafik (Koçhisar), İmranlı, Zara, Suşehri, Refahiye, Kemah, Divriği, Kangal, Kuruçay ve Ovacık ilçelerinde yaşıyordu. Söz konusu ilçelerin halkının tamamı Koçgiri Aşireti'ne mensup değildi. Bölge 135 köyden meydana geliyordu. Sadece 16 köy tamamen Koçgiri Aşireti'ne mensuptu. Fakat diğer köylerde bu aşiretin tesiri altındaydı.⁶ Yaklaşık 10.400 aileden oluşan Koçgiri Aşiretlerinin diğer Kürt aşiretlerinden büyük farklılıkları vardı.⁷

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Koçgiri iki idari merkez tarafından yönetiliyordu. Bu idari merkezden biri olan Dersim Sancağı, Harput vilayetine bağlıydı. Diğer idari merkez Koçgiri Aşiretlerinin bir kısmının bağlı olduğu Karahisar-ı Şarki Sancağı idi. Karahisar-ı Şarki, Trabzon vilayetine bağlı sancaklardan biriydi. Aşiretin yaşadığı bölgenin dağlık bir coğrafya da bulunması ve dağınık olması merkezi otoritenin etkisini azaltıyordu. Bu durum da eşkıyalık faaliyetlerinin çoğalmasına neden oluyordu. Devlet otoritesinin zayıf olduğu bölgede, vergi toplanması ve asker alımı da neredeyse imkânsızdı. 1848 yılında Dersim Sancağı yeniden yapılandırılırken Koçgiri kaza haline getirildi. 1854'te kaza müdürlüğü Koçgiri Aşireti'nden Diyar Ağa'ya verildi. Aşiretin merkezi Zara Kazası idi.⁸ Koçgiri Aşireti'ni, Alevi Kürtler oluşturuyordu. Aşiret birçok aşiretten meydana gelen aşiretler birliğiydi. Kürtçenin Kurmanci lehçesinin yanısıra Zazaca da konuşuluyordu.⁹

Koçgiri Aşiretlerinin Dersimlilerle çok sıkı münasebetleri vardı. Yaşadıkları bölgenin arazisi verimliydi. Ziraatla ve hayvancılıkla geçimlerini sağlıyorlardı. Bu nedenle gayet müreffeh bir hayatları vardı. Aşiret fertleri kendi reisleriyle meselelerini çözmeye alışmış olduklarından devlet aşiret nüfuzuna müdahalede bulunmuyordu. Başlıca aşiretler şunlardı: İbolar, Sarular, Zazalar, Palular ve Kertelilerdi. Söz konusu aşiretlerin en büyüğü ve nüfuz sahibi olanı İbolar Aşireti idi. Koçgiri Aşiretlerinin reisleri olan Alişan ve Haydar Bey İbolar Aşireti'ne mensuptu.¹⁰

2. Koçgiri İsyanı Öncesinde Alişan Bey'in Faaliyetleri

⁶ Baki Öz, *Belgelerle Koçgiri Olayı*, İstanbul: Can Yayınları, 2015, 18.

⁷ Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2015, 369.

⁸ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 170.

⁹ Öz, *Koçgiri Olayı*, 24.

¹⁰ Ali Kemal, *Erzincan*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013, 174.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla sömürgeci devletler Osmanlı Devleti'ni paylaşma planlarını uygulamaya koymuşlardı. Bu devletlerin başında İngiltere gelmekteydi. Ortadoğu'nun zengin yer altı kaynaklarına sahip olmak isteyen İngilizler bu amaçla Kürtleri kullanmaya karar vermişlerdi. Kürtler Osmanlı topraklarının doğu ve güney bölgelerinde aşiretler halinde yaşıyorlardı. Savaş döneminde merkezi otoritenin zayıflığının da etkisiyle, İngilizlerin aşiretler üzerindeki etkisini artırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Amerikan Başkanı Thomas Woodrow Wilson tarafından açıklanan 14 maddelik bildirme, tarihe Wilson Prensipleri olarak geçmiştir. Wilson Prensipleri'nin 12. maddesi Osmanlı topraklarında yaşayan Türk olamayan unsurları da ilgilendiriyordu. Bu madde şu şekilde düzenlendi: “*Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır*”¹¹ Kürt Teali Cemiyeti bu maddeye dayanarak Kürtler arasında ayrılıkçı propagandasını gün geçtikçe artırıyordu.

17 Aralık 1918'de kurulan Kürt Teali Cemiyeti görünüşte Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak faaliyetlerini yürütüyordu.¹² Kürt toplumunu haklarını örgütlü bir şekilde savunma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Gerçekte ise Kürt Teali Cemiyeti, Wilson Prensipleri'nin 12. maddesine dayanarak İngiliz çıkarlarına hizmet eden ve onların vaadiyle bağımsız bir Kürt devleti kurmak için mücadele veren bir kuruluştur. Ülkenin birçok yerinde teşkilatlanmış cemiyet Koçgiri'de de teşkilatlanmıştır. Kürt Teali Cemiyeti, Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra İngilizlerin güdümünde Kürtçülük faaliyetlerine hız vermiştir. Birçok aşiret reisi, ağa ve şeyh Kürt önde gelenleri cemiyete üye olmuştu. Üye olanlar arasında Koçgiri Aşireti reislerinden Alişan Bey ve kardeşi Haydar Bey de vardı. Kürt Teali Cemiyetiyle 1919'da İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği ile yapılan görüşmelere Koçgiri Aşireti reisleri de katılmıştır.¹³

Veteriner Hekim Binbaşı Mehmet Nuri Dersimi Koçgiri İsyanı'nı tertipleyenlerindendi. Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyyit Abdülkadir'in gayretleriyle Nuri Dersimi, İstanbul Hükümeti tarafından Sivas bölgesine atandı. Nuri Dersimi'nin resmi görevinin yanısıra kendisine Kürt Teali Cemiyeti tarafından verilmiş olan isyan hazırlığı ve propaganda gibi gizli bir görevi daha vardı. Bu kapsamda Nuri Dersimi, Zara, Divriği, Kangal, Hafik, İmranlı, Sincan, Başpınar ve Domurca/Dumluca bölgelerinde Kürt

¹¹İhsan Şerif Kaymaz, “*Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm*”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm>. (25.07.2018).

¹²İsmail Gölbaş, *Kürdistan Teâlî Cemiyeti*, İstanbul: Doz Yayınları 1991, 12.

¹³Ahmet Tahir Can, *Dersim İsyanları*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2017, 64.

Teali Cemiyeti'nin şubelerini açacaktı.¹⁴ 1919 yılı haziran ayı başlarında İstanbul'dan Haydar Bey ile birlikte hareket eden Nuri Dersimi İmranlı'ya gelmiştir. Nuri Dersimi ve Haydar Bey İmranlı Nahiyesinin Boğazviran köyündeki Alişan Bey'in konağına giderek Kürt Teali Cemiyeti'ni nasıl teşkilatlandıracakları konusunda görüşmeler yapmışlardı. Nuri Dersimi, asıl görevinin dışında Koçgiri Aşireti reisleriyle birlikte Kürt Teali Cemiyeti'nin direktifleri doğrultusunda bağımsız bir Kürt devleti kurmak için çalışmaktaydı.¹⁵

İstanbul'dan aşiretlerinin bulunduğu İmranlı'ya dönen Alişan ve Haydar Beyler Kürt Teali Cemiyeti'nin şubelerini açmışlardır. Bölgedeki aşiret reislerini ve aşiret ileri gelenlerinin büyük bir kısmını örgüte üye yapmışlardı. Cemiyetin İmranlı şubesinin sekreterliğini Alişan Bey'in kâtabi ve danışmanı olan Alişer Efendi yürütüyordu. Cemiyetin teşkilatlanması Alişer Efendi tarafından yapılmaktaydı. O tek yazarının kendisi olduğu bülten şeklinde küçük bir gazete çıkarıyordu. Jepin adı verilen bu gazete İstanbul'dan getirilen küçük bir baskı makinasıyla basılmaktaydı. Gazetenin tek amacı Kürtçülük propagandası yapmaktı. Alişan, Haydar Bey ve Nuri Dersimi, Kürt Teali Cemiyeti'nin şubelerini Zara, Divriği, Kangal, Hafik ilçelerinde açmışlardı. Şubeler açılırken Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu yerler tercih edilmekteydi. İmranlı, Beypınar, Celallı ve Sincan da şube açılan nahiyelerden bazılarıydı.

2.1. Alişan Bey'in Mustafa Kemal Paşa İle Görüşmesi

Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin hazırlıkları kapsamında Erzurum'a kadar gelmiştir. Erzurum Kongresi'ne bölgenin ileri gelen Kürt beyleri de katılarak Millî Mücadeleye destek vereceklerine dair söz vermişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadeleye Kürt aşiretlerinin desteğini sağlama yönünde çaba harcamaya devam etmekteydi.¹⁶ Mustafa Kemal Paşa hem Kürt aşiretlerin desteğini sağlama hem de Millî Mücadele için işgalcilere karşı halkı örgütleme amacıyla, Sivas'ta kongre yapmak üzere hareket etmişti. Sivas'a gelen Mustafa Kemal Paşa, vali aracılığı ile Koçgiri Aşireti ileri gelenlerini görüşmek üzere Sivas'a davet etmiştir. Bu daveti kabul eden Koçgiri Aşireti reisi Alişan Bey Sivas'a gitmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Kürt Teali Cemiyeti üyesi olan Koçgiri Aşireti reislerinin Nuri Dersimi öncülüğünde bağımsız bir Kürt devleti kurmak için çalıştıklarını bilmekteydi.¹⁷

¹⁴ Öz, *Koçgiri Olayı*, 102.

¹⁵ Nuri Dersimi, *Hatıratım*, Stockholm: Roja Nu Yayınları, 1986, 100.

¹⁶ Hıdır Göktaş, *Kürtler İsyan-Tenkil*, İstanbul: Alan Yayıncılık 1991, 35.

¹⁷ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Halep: Ani Matbaası, 1952, 122.

Alişan Bey Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinde; Amerika Cumhuriyeti Başkanı Wilson prensiplerine dayanarak doğu vilayetlerinin Ermenistan'a verildiğini ve Kürtlerin görüşlerine önem verilmediğini, Kürt nüfusun çoğunluk olduğu doğu vilayetlerinde¹⁸ Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir Kürt devleti kurmak için çalıştıklarını ifade etmiştir.¹⁹ Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa, “Wilson Prensiplerinin şark milletlerinin azim ve iradesi karşılığında paçavraya döndüğünü ve yırtılıp atıldığını” söyleyerek Dersim ileri gelenlerinin kendisiyle işbirliği yapmalarını istemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyyit Abdülkadir'den aldıkları emir doğrultusunda gizlice teşkilatlandıklarından bilgisi olduğunu belirtmiştir. Devamla Seyyit Abdülkadir'in İngiliz uşağı olduğunu söyleyerek Alişan Bey'e; “Kara Kâzım Paşa'dan aldığı bir telgrafta, İngiliz casuslarından Binbaşı Noel'in Malatya'ya gelerek Ferit Paşa hükümeti tarafından gönderilen Bedirhanî ve Cemil Paşa ailelerinden bazılarıyla, Elaziz Valisi'nin dahi adı geçen casusla işbirliği yaptıklarını ve Sivas Kongresi üzerine Kürt aşiretleri tarafından hücum tertibatı alınmakta” olduğunu ifade etmiştir.²⁰

2.2. Alişan Bey'in Sivas Milletvekili Adaylığı

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Mustafa Kemal Paşa sürekli olarak bu ülkenin iki asli unsurunun Türkler ve Kürtler olduğunu vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa Koçgiri Aşireti reisi Alişan Bey ile özel olarak görüşmüştü. Görüşme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, Wilson Prensiplerinin 12. Maddesinin öngördüğü Kürtlere özerklik fikrini kesin bir dille reddetmiştir. Alişan Bey ve Dersim ileri gelenlerinin TBMM' de milletvekili olması yönündeki teklifte bulundu.²¹ Alişan Bey başlangıçta bu teklifi kabul etmiştir.²²

Alişan Bey'in Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas'tan milletvekili adayı gösterilmesi Koçgiri Aşiretlerini ikiye bölmüştür. Aşiretlerin bir kısmı Mustafa Kemal Paşa lehinde propaganda yapmaya başlamıştı. Nuri Dersimi Millî Mücadeleye taraftar olanları menfaatperest, para ve payeye kapılanlar olarak görüyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın ustaca aldatıcı manevralarla Kürt aşiretlerini kandırdığını iddia ediyordu. Nuri Dersimi'nin etkisi altında kalan Alişan Bey, Sivas milletvekilliği adaylığından çekildi.²³ Ayrılıkçı politika takip eden Kürt Teali Cemiyeti'nin Koçgiri Aşiretleri üzerindeki etkisi çok fazlaydı. Cemiyetin ileri gelenleri Alişan Bey'in Sivas

¹⁸ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 123.

¹⁹ Zinnar Silopi, *Doza Kürdüstan*, Beyrut: Stewr Basımevi, 1969, 76.

²⁰ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 123.

²¹ Faik Bulut, *Dersim Raporları*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013, 106.r

²² Mehmet Aydoğan, *İç İsyanlar ve Şeyh Said İsyanı*, İstanbul: Noktakitap Yayınları, 2012, 342.

²³ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 125.

milletvekilliği adaylığının, aşiretleri bölmeye ve kısıpaca almaya yönelik bir oyun olduğunu düşünüyorlardı.²⁴

2.3. Koçgiri İsyanı Hazırlıkları ve Alişan Bey

Koçgiri bölgesindeki ilk hareketlenmeler 1920 yılının başlarından itibaren başlamıştır. Koçgiri Aşireti'nin silahlı asileri Sünni Türk köylerine baskınlar düzenliyorlardı. Bölgedeki Türk askeri kuvvetlerine saldırılar düzenleyerek silah ve cephanelere el koyuyorlardı. Bu baskın ve saldırılar sadece Koçgiri bölgesiyle sınırlı değildi. Dersim aşiretlerinin bir kısmı da Sünni Türk köylerine saldırıyorlardı. Koçgiri bölgesindeki isyan hazırlıkları ve asilerin hareketleri aşiret liderleri Alişan Bey, Haydar Bey ve kâtipleri Alişer Efendi tarafından tertiplenmiştir.²⁵ Kürt bağımsızlığı taraftarı olan Alişan Bey ve kardeşi Haydar Bey, Alişer ile hemfikirdi. Alişan Bey hükümete karşı sahte sadakat göstererek kötü niyetini gayet iyi bir şekilde gizlemeye devam ediyordu. Bu sayede de Refahiye Kaymakam Vekilliği görevini de sürdürüyordu.²⁶

Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Koçgiri Aşiretlerinin bulunduğu bölgeye atanan Nuri Dersimi, 1920'de Kangal İlçesinin Yellice Nahiyesi'ndeki Hüseyin Abdal Tekkesi'nde isyan hazırlığının ilk geniş kapsamlı toplantısını düzenlemiştir.²⁷ Bu toplantıya başta Canbegan, Kurmeşan aşireti olmak üzere kısmen Şadan aşireti reisi Paşo da katılmıştır.²⁸ Drejan, Parçikan, Atman gibi Sünni Kürt aşiretlerinin liderleri de toplantıya katılmıştır.²⁹ Toplantıya katılanlar Sevr hükümlerine göre Diyarbakır, Van, Bitlis, Elazığ ve Dersim bölgelerinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla isyan ederek silahlı mücadele etmek için anlaşmışlardı.³⁰ Toplantıya katılanların niyetlerinin ortaya çıkması üzerine haklarında takibat başlayınca aşiretlerden bazıları isyancıların safında ayrılmıştır.

Koçgiri Aşireti önde gelenleri yaklaşık 45.000 kişilik bir kuvvet toplayabileceğini düşünüyorlardı. Aşiretin 1920 yılında 45.000 kişilik büyük bir kuvvet toplaması söz konusu değildi. Nuri Dersimi'nin bu ifadeleri Kürt milliyetçiliği ideolojisi ile aşiretleri galeyana getirmektir. Gerçekte Koçgiri

²⁴ Bulut, *Dersim Raporları*, 106.

²⁵ Soileau, *Koçgiri Olayı*, 179.

²⁶ Ali Kemal, *Erzincan*, 178.

²⁷ Aydoğan, *İç İsyancılar*, 342.

²⁸ Turan Bozkurt, *Atatürk'ün Doğu Politikası Ve Kürt İsyancıları*, İstanbul: Halk Kitabevi, 2015, 168.

²⁹ Mahmut Akyürekli, *Koçgiri Kıırımı 1920-1921*, İstanbul: Tarih Kulübü Yayınları, 2016, 53

³⁰ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 126.

Aşireti'nin isyan için toplayabileceği kuvvetlerin sayısı 200, 300, 500 ve en fazla 1000 kişi kadardı.³¹

18 Ocak 1919 -21 Ocak 1920 tarihleri arasında Fransa'da yapılan Paris Barış Konferansı'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş olan Osmanlı Devletinin paylaşılması ve parçalanması planları yapılmaktaydı. Paris Barış Konferansı görüşmeleri devam ederken Kürt Şerif Paşa Bogos Nubar Paşa anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma bir Kürt- Ermeni devleti kurulmasına yönelik olarak konferans gündemine sunulan bildirgeydi. Söz konusu gelişmeler olurken Koçgiri Aşireti reisleri Alişan Bey, Haydar Bey ve Gülağazade Taki Beyler bir araya gelerek mevcut durumu değerlendirme toplantısı yapmışlardır. Toplantı sonrasında İmranlı Nahiyesi'nin Kapıkaya köyünden Muhyiddinoğlu Fevzi 300 lira karşılığında Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyyit Abdülkadir'den nasıl hareket edilmesi gerektiği yönünde haber getirmesi için İstanbul'a gönderilmişti. Seyyit Abdülkadir'in talimatları, Kuruçay ilçesinin Armudan köyünden Ermeni Mıgırdıç tarafından 1920 yılının Nisan ayında Koçgiri Aşiret reislerine verilmişti. Kürt Teali Cemiyeti İmranlı Şube Sekreteri Alişer Efendi'nin evinde yapılan durum değerlendirmesi toplantısına Alişan Bey, Haydar Bey, Gülağazade Taki Bey ve Ermeni Mıgırdıç katılmıştır.³² Bu toplantıda Türk köylerine yapılacak yeni saldırı ve baskınların planları yapılmıştı. Ermeni Mıgırdıç'ın Koçgiri Aşiret liderlerinin yaptığı toplantılara katılması ve İstanbul'daki Seyyit Abdülkadir ile Dersim arasındaki iletişimi sağlaması onun Koçgiri İsyanı'nı tertipleyenler arasında yer aldığıın göstergesiydi.

1920 yılında Koçgiri'de meydana gelen olaylar sadece bunlarla sınırlı değildi. Kemah ilçesinin kuzeybatısında köylere asker toplamaya çıkan jandarma müfrezesine İspikör köylüleri karşı çıkmışlardı. Köy yakınlarında meydana gelen çatışmada bir asker şehit olmuştu. Alişer Efendi Dersim bölgesinde asker toplanmasını engellemek amacıyla yoğun propaganda yapıyordu. Alişer Koçgiri Aşiretlerine, Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti arasındaki mücadelede hilafetten yana tavır almalarını anlatıyordu. Alişer, Mustafa Kemal Paşa'nın padişahın izni olmadan Sivas Kongresi'nde aldığı kararlarla asker alımı yapmaya başlayarak halifeye ihanet ettiği yönündeki propagandayla halkı kışkırtıyordu. Şair yönünün de etkisiyle Alişer Efendi'nin yaptığı propaganda etkisini göstermiştir. Aşiretlerin büyük bir kısmı asker vermeyi reddetmeye başlamıştı. Alişer Efendi o kadar ileri girmişti ki bazı aşiretlere ya bizimle hareket ederseniz ya da buraları terk edersiniz diye tehditlerde savuruyordu.³³

15. Kolordu komutanı Kazım Paşa (Karabekir), Sivas ve Elazığ vilayetlerine gönderdiği telgraflarda Ankara Hükümeti aleyhine yapılan propagandaya karşı önlem alınmasını istemiştir. Alişer Efendi'nin tehlikeli biri olduğunu bilen Kazım Paşa (Karabekir), onun Birinci Dünya Savaşı

³¹ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 186.

³² Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 181.

³³ Akyürekli *Koçgiri Kurumu*, 55.

sırasında Ruslarla işbirliği yaptığını, arkasında dış güçlerin olabileceği konusunda 6 Temmuz 1920'de 3. Kolorduyu uyarmıştı. Bu uyarı telgrafında bölgede etkili olan eşkıya Paşo konusu da yer almıştır. Kazım Paşa (Karabekir) bu iki tehlikeli kişinin takip edilmesine gerekli önemin verilmesini istemiştir.³⁴

Kazım Paşa (Karabekir), Alişer Efendi'nin üzerinde Alişan Bey'in etkili olabileceğini bilmekteydi. Alişan Bey'in münasip bir şekilde çağrılarak bu konuda görüşlerinin alınmasını istemiştir. Alişan Bey kullanılarak meydana gelebilecek olumsuzlukların önüne geçilmesi planlanmaktaydı. Kazım Paşa (Karabekir), Sivas Valisi'nden Alişan Bey'in Alişer'e destek olmaması yönünde ikna edilmesini meselenin acilen halledilerek kendisine bilgi verilmesini istemiştir. Sivas Valisi 3. Kolordu Kumandanı ile işbirliği içinde hareket etmiştir. Müftü Mahmut Efendi, Müdafaa-i Milliye Reisi Mehmet Salih Bey ve Müdafaa-i Milliye Azası Yusuf Efendi'den meydana gelen Nasihat Heyeti vali tarafından İmranlı Nahiyesi'ne gönderilmiştir. Alişan Bey'in Boğazviran köyündeki konağında gerçekleştirilen görüşmede Alişan Bey ikna edilerek Ankara Hükümeti'nin yanında yer alması sağlanmıştı. Bu durum Nasihat Heyeti reisi Mehmet Salih Efendi tarafından gönderilen telgrafla 16 Temmuz 1920'de 3. Kolorduya bildirilmiştir. Alişan Bey hakkındaki şüphesi devam eden Kazım Paşa'nın (Karabekir) emriyle Sivas Jandarma Müfettişi Yardımcısı Sıtkı Bey, yakın dostluğu nedeniyle Alişan Bey'in yanına tekrar gönderilmiştir. Sıtkı Bey izlenimleri, Alişan Bey'in Anakara Hükümeti'nden yana olduğu yönündeydi.³⁵

Zara'nın Panza köyünden Mısto adlı biri etrafındaki eşkıya çetesiyle Koçgiri bölgesinin asayiş ve huzurunu bozmaktaydı. Mısto, eşkıya çetesine Türkmen Alevileri dahi katmak için çalışmalar yapıyordu. Zara'ya bağlı Çulfa Ali köyündeki karakolu basan eşkıyalar askerleri esir almışlardı. Bu baskınlarla Erzincan ve Sivas'tan Zara ve Kangal'a gönderilen askerî malzemelere el koyuyorlardı.³⁶ 25 Temmuz 1920'de Alişer ve Şadan Aşireti Reisi Paşo 300 kadar silahlı Kürt eşkıyasıyla Refahiye'den Kuruçay'a gönderilen 26 sandık cephaneyi gasp etmişti. Kuruçay'dan Refahiye'nin Belensor köyüne geçen Paşo ve Alişer, Refahiye'deki Ankara Hükümeti'ni destekleyenlerin bölgeden ayrılmasını yönünde tehditlerde bulunmuşlardı.³⁷

Alişer liderliğindeki asiler, eşkıyalık yoluyla elde ettikleri yüklü miktardaki cephaneyle Refahiye ilçe merkezine saldırı düzenlemek amacıyla Belensor köyünden ayrılmışlardı. Erzincan Mutasarrıfı saldırı haberi üzerine, etraftaki askerî birlikleri Refahiye'ye sevk etmiştir. Mutasarrıf İmranlı'da (Ümraniye) bulunan Divriği Kaymakamı Alişan Bey'den yardım istemişti. Alişan Bey Koçgiri Aşireti'nden topladığı 100

³⁴ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 57.

³⁵ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 61.

³⁶ Öz, *Koçgiri Olayı*, 126.

³⁷ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 182.

kişilik kuvvetle Refahiye'ye yardıma gelerek asilere karşı yapılan mücadeleye katılmıştı. 26 Temmuz 1920'de meydana gelen 6 saat süren çatışmadan sonra Alişer ve Paşo liderliğindeki eşkıyalar dağılarak güneye Dersim'e kaçmak zorunda kalmışlardı. Refahiye'ye asilerin yapmak istedikleri baskının Divriği Kaymakamı Alişan Bey'in yardımıyla engellenmesi ve asilerin bozguna uğratılması, Ankara Hükümeti tarafından ona duyulan güvenin artmasına neden olmuştur. Alişan Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya muhalif olduğu yönündeki ithamlarda böylece ortadan kalkmış oldu.³⁸

Refahiye saldırısının engellenmesi nedeniyle kendisine duyulan güvenin artması ve Erzincan Mutasarrıfının da teklifiyle Alişan Bey, Ankara Hükümeti tarafından Sivas Valiliğine verilen emirle Refahiye Kaymakam Vekilliğine atanmıştır. Kardeşi Haydar Bey de İmranlı Nahiye Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Alişan ve Haydar Bey'e resmî görevler verilmesine rağmen Kürt Teali Cemiyeti üyeleri Koçgiri ve Dersim aşiretleri arasında ayrılıkçı propagandaya devam ediyorlardı. TBMM Hükümeti çeteler kurarak karakollara saldıran, cephanelikleri gasp eden Alişan ve Haydar Bey'i Sivas- Erzincan yolu üzerindeki iki önemli yere ataması iyimser niyetle yanlış yöntem kullanılarak kuzunun kurda teslim edilmesiydi.³⁹ Başta Alişer olmak üzere Kürt Teali Cemiyeti üyeleri Dersim, Ovacık, Erzincan, Zara, Kangal, Refahiye, Divriği ve İmranlı'da aşiretler arasında Ankara Hükümeti'nin Alevileri keseceği yönünde aşiretleri galeyana getirecek doğru olmayan ifadeleri halk arasında yayıyorlardı. Gerçeklerle hiçbir alakası olmayan bu propagandanın etkisinde kalan aşiretler, Ankara Hükümeti'ne asker vermekten kaçınıyorlardı.⁴⁰

Nuri Dersimi, Alişan Bey'in Refahiye Kaymakam Vekilliğine kardeşi Haydar Bey'in İmranlı Nahiye Müdürlüğüne atanmasını Sivas Valisinin durumun vahametinden korkması olarak görüyordu.⁴¹

3. Sevr Anlaşması Sonrasında Alişan Bey

10 Ağustos 1920'de Paris'te imzalanan Sevr Anlaşması adeta Osmanlı Devleti'nin idam fermanıydı. Sömürgeci güçlerin Osmanlı Devleti'ne dikte ettirdiği bu anlaşma Yakındoğu halkları içi kesinlikle uygulanabilir değildi. Tamamen onları köleleştirmeye yönelik olarak sömürgeciler tarafından oybirliği ile alınmış kararlardı. Kürt Teali Cemiyeti,

³⁸ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 70.

³⁹ David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2004, 256.

⁴⁰ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 183.

⁴¹ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 127.

Kürtleri İngilizlerin köleleştirmesine yönelik olan Sevr'in uygulanması için hemen harekete geçmiştir.⁴²

Sevr Anlaşması'nın 62., 63., ve 64. maddeleri Kürtlerle ilgiliydi. Anlaşmaya göre, Kürtler nüfusça çoğunluk oldukları yerleri kanıtlamaları şartıyla Milletler Cemiyeti'ne başvurarak bağımsızlıklarını elde edebileceklerdi.⁴³ Sevr Anlaşması sonrasında Koçgiri Aşiretleri arasındaki hareketlenmeler iyice arttı. Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde Kürt Teali Cemiyeti liderliğindeki ayrılıkçı Kürt aşiretleri bağımsız bir Kürt devleti kurmak için zamanın geldiğine inanıyorlardı. Sevr Anlaşması'nın İstanbul Hükümeti tarafından imzalanmasıyla, kendilerine istedikleri fırsatın verildiği düşüncesindeydiler. Başta Dersim ve Koçgiri aşiretleri olmak üzere Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerinin bir kısmı da Kürt Teali Cemiyeti'nin propagandasının etkisi altına girmişti.

Kürt Teali Cemiyeti'nin özerk bir Kürt devleti kurmak amacıyla çıkardığı Koçgiri İsyanı'nın başlaması ve Ankara Hükümeti tarafından bastırılması ile kaynaklarda farklı tarihler olsa da bunlar arasında çok ciddi farklar yoktur. Olaylar değerlendirildiğinde Koçgiri İsyanı Ekim 1920 ve Haziran 1921 tarihleri arasında meydana geldiği söylenebilir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta, 1921 yılının başlarında Koçgiri Aşireti reislerinden Haydar Bey, İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir'den aldığı talimat üzerine Alişan Bey ve akrabaları Naki, Alişer'in isyan ettiklerini ifade etmiştir.⁴⁴

Alişer Efendi, Refahiye saldırısında başarısızlığa uğrayınca güneye Dersime kaçmıştır. Çemişgezek, Hozat, Ovacık aşiret ağalarını ikna ederek tekrar isyan genişletmek için hazırlıklara başladı. Bu amaçla eski Dersim Mutasarrıfı Kemahlı Sağıroğlu Halet Bey'e bir mektup yazdı. Bu mektubunda özetle halifeye bağlı özerk bir Kürt devleti kurmaktan bahsediyordu. Çünkü ona göre bu durum 10 Ağustos 1920'de yüce makamlarca onaylanmıştı. Alişer Efendi tarafından bu durum özerk bir Kürt devletinin kurulmasının kabul edildiği şeklinde algılanmıştı. Alişer Efendi, Halet Bey'e gönderdiği mektupta ona Dersim Mutasarrıflığını teklif etmekteydi. Halet Bey bu ihanet teklifini kabul etmeyerek mektubu ordu mensuplarına teslim etmiştir. Halet Bey, Ankara Hükümeti ile yaptığı bu işbirliğinin mükâfatını ileride Erzurum Milletvekili yapılmasıyla almıştır.⁴⁵

Dersim ve Koçgiri bölgesindeki olaylar, Alişer Efendi'nin faaliyetleri nedeniyle tamamen tehlikeli bir hal alması üzerine Alişan Bey harekete geçmiştir. Alişer'in affedilmesiyle bu meselenin çözüleceğini düşünen Alişan Bey, Erzincan Mutasarrıfı'na onu teslim olmaya ikna edeceğini ve gasp edilen cephaneyi de geri getirebileceğini ifade etmişti.

⁴² M. S. Lazarev, *Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923)*, Ankara: Özge Yayıncılık, 1989, 179-181.

⁴³ http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf, (23.07.2018).

⁴⁴ Atatürk, Nutuk Cilt II. (1920-1927), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, 629.

⁴⁵ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 73.

Erzincan Mutasarrıfı'nın af konusunda güvence vermesiyle, Alişan Bey 1920 Ekim ayında kuvvetleriyle Dersim'e geçmiştir.⁴⁶

Ankara Hükümeti aldığı yanlış istihbaratlar ve Refahiye Kaymakam Vekili Alişan Bey'in ikili davranışları nedeniyle 1920 yılı boyunca yapılan Koçgiri İsyanı hazırlıklarına doğru teşhis koyamamıştır. Birbirini takip eden yanlışlar Koçgiri İsyanı'na doğru giden süreci hızlandırmıştır. Alişan Bey'in girişimleriyle Erzincan Mutasarrıfı Ali Rıza Bey, 24 Kasım 1920'de Alişer Efendi'nin affedilmesini sağladı. Alişer'in affıyla olayların önüne geçilmiş gibi görünse de aslında Alişan Bey'in Dersime geçmesiyle isyanın hazırlıkları hızlanmıştır.⁴⁷

Nuri Dersimi'ye göre, Alişan Bey'in Dersim'e geçişinin gerçek nedeni Alişer'i teslim olmaya ikna etmek değildi. Bu durum olayın görünürdeki sebebiydi. Alişan Bey, Dersim'e giderek isyan hazırlığı için durum tespiti yaparak ayaklanmayı planlayacaktı.⁴⁸ 20 Ekim 1920'de Dersim aşiretlerinden Bezgar Aşireti eşkıyaları, Giresun'dan Eğin'e gelen Jandarma birliğini Kuruçay'ın Kamho bölgesinde kuşatarak jandarmaları esir alarak cephaneyi gasp etmişlerdi.⁴⁹ Alişan Bey Refahiye Kaymakam Vekili olması nedeniyle eşkıya takibini bahane ederek Kuruçay, Kemah ve Ovacık bölgesine girmişti. Ayaklanmanın teşkilat merkezi Ovacık'tı. Ovacık aşiretleri Alişan Bey'in Kürt milliyetçisi olduğunu biliyorlardı. Alişan Bey, Ovacık'taki aşiret reisleriyle birlikte hareket ederek Hozat bölgesine gitmiştir. Hozat ve Çemişgezek aşiretleriyle de bir araya gelen Alişan Bey genel bir toplantı yapmıştı. Alişan ve Haydar Beyler toplantıda, İngiliz desteğiyle Doğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurulacağı ve ayaklanma konusunda kendilerine destek vermeleri için aşiretlerle anlaşmıştı.⁵⁰ Aşiret liderleri bu kararlarından dönmeyeceklerine dair kutsalları üzerine yemin etmişlerdir.⁵¹

Hozat'ta yapılan toplantıda bağımsız bir Kürt devleti kurmak için TBMM Hükümeti'nden bir takım isteklerde bulunmuşlardı. Bu istekler şunlardı:

1. Özerk bir Kürt devleti kurulması yönündeki İstanbul Hükümeti'nin kararını Mustafa Kemal Paşa ve hükümetinin kabul edip etmeyeceğinin açıklanması ve bu konuda acele cevap verilmesi.
2. Elazığ, Malatya, Sivas ve Erzincan hapisanesindeki Kürt tutukluların hemen bırakılması.
3. Kürtlerin nüfus olarak çoğunluğu oluşturduğu bölgelerden Türk hükümetinin idare memurlarının çekilmesi.

⁴⁶ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 74.

⁴⁷ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 76.

⁴⁸ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 127.

⁴⁹ Öz, *Koçgiri Olayı*, 29.

⁵⁰ Kârerli Mehmet Efendi, *I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair Yazılmayan Tarih ve Anılarım (1915-1958)*, Ankara: Kalan Yayınları, 2007, 103.

⁵¹ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 128.

Ayna

4. Koçgiri bölgesine gönderildiği haber alınan askeri müfrezenin derhal geri çekilmesi.

Abbasan Aşireti lideri Meço Ağa tarafından asilerin taleplerini içeren mektup TBMM Hükümeti'ne gönderilmek üzere Dersim Mutasarrıfı Rıza Bey'e verildi. Dersim Mutasarrıfı Rıza Bey asiler tarafından tehdit edilmiştir.⁵²

TBMM Hükümeti tarafından asilere herhangi bir cevap verilmemiştir. Fakat ortamı yumuşatmak amacıyla Elazığ'dan Dersim'e bir Nasihat Heyeti gönderilmiştir. Nuri Dersimi'nin TBMM Hükümetinin korku ve telaşa düştüğü yönündeki kışkırtmalarıyla, Koçgiri Aşireti ileri gelenleri Nasihat Heyeti'ni kovmuşlardı. 25 Aralık 1920'de Ankara'ya telgraf çektiler.⁵³ Bu telgrafta aynen şu ifadelerde bulundular:

“Elaziz vilayeti vasıtasıyla

Ankara Büyük Millet Meclisi riyasetine

Sevr muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşekkül etmesi lazım geliyor, binaenaleh bu teşkil edilmelidir, aksi taktirde bu hakkı silah kuvvetiyle almağa mecbur kalacağımızı beyan eyleriz.

imza

Garbi Dersim aşair rüesası”

25 Teşrin Sani 1336

54

Bu telgrafta asiler açıkça isyan bayrağı çektiklerini ilan etmişlerdir. Koçgiri Aşireti, Dersim bölgesindeki kuvvetlerinin de kendileri yardım için gelmesi ve çevreden kuvvet toplamak amacıyla harekete geçmiştir. İsyanın kısa sürede başlamasını istiyorlardı. Fakat kış mevsiminin başlaması ve şartların ağırlaşması üzerine Koçgirililerin Dersimle olan bağlantısı tamamen kesilmişti.⁵⁵ Bu durum üzerine Nuri Dersimi liderliğindeki aşiretler, ilk önce Dersim'de bağımsızlık ilan edeceklerdi. Asilerin kuvvetleri Erzincan, Elazığ ve Malatya istikametinden Sivas'a doğru hareket ederek TBMM Hükümeti'nden bağımsız Kürt devletini tanımasını isteyecekti. Kış mevsiminin ağır şatları, bu planın 1921 yılını ilkbaharına ertelenmesine neden olmuştur.⁵⁶

Koçgiri Aşireti'nin devlete karşı hareketlerinin giderek tehlikeli bir hal almasına karşılık, TBMM Hükümeti kış boyunca bölgedeki durumu kontrol altına almak üzere asker sevkiyatına başlamıştır. Koçgiri bölgesi tamamen kuşatma altına alındı. TBMM Hükümeti Koçgiri İsyanı'nı bastırmak için bir taraftan askerî hazırlıklar yaparken bir taraftan da siyasi yönden hareket ediyordu. Meço, Diyap Ağa, Ahmet Ramiz ve Hasan Hayri

⁵² Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 129.

⁵³ Aydoğan, *İç İsyalar*, 344.

⁵⁴ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 129.

⁵⁵ Aydoğan, *İç İsyalar*, 344.

⁵⁶ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 130.

Bey gibi Dersim ileri gelenleri Mustafa Kemal Paşa'nın milletvekilliği önerisini kabul ettiler. Alişan Bey ve Nuri Dersimi milletvekilliği ve Sivas'ta yüksek bir görev verilmesini önerisini reddetti. Onlar TBMM'ne katılmayı ihanet olarak görüyorlardı. Milletvekili olmayı kabul edenlerin Kürtleri temsil etmediklerini de ilan etmişlerdir.⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa, Alişan Bey'inde Milli Mücadele safında yer almak istiyordu. Dersim milletvekilleri aracılığıyla Alişan Bey'e haber göndererek Sivas milletvekili sıfatıyla Ankara'ya gelmesini bunu arzu etmezse Sivas'ta yüksek bir memuriyete tayin edilmek üzere Dersim'den ayrılmasını istiyordu. Dersim'e de bir Kürt mutasarrıf atanacağını belirtiyordu.⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın bu tekliflerine karşılık, Alişan Bey mevsimin kış olması nedeniyle Dersim'den ayrılamayacağını ve çalışmalarını sürdüreceğini beyan etmiştir.⁵⁹

Dersim bölgesindeki gittikçe artan tehlikeyi bertaraf etmek üzere, 1921 yılının başında Sivas Jandarma taburu Zara'ya hareket etmişti. Daha önce Yıldızeli bölgesinde çeşitli olaylara karışan asi Zalim Çavuş adamlarıyla jandarmanın önünü keserek ellerindeki silah ve cephaneye el koymuştur. Zara'da bulunan Jandarma Komutanı Albay Halis Bey, 6. Süvari Alayı ile İmranlı üzerine yürüme emri almıştır.⁶⁰ İmranlı'ya varan Halis Bey, taburunu bırakarak bölgenin lideri konumunda olan Alişan ve Haydar Beylerle görüşmek üzere Boğazviran köyüne gitmiştir. Onlara şu ifadelerde bulunmuştur: *“Bakın beyler, annem bir Kürt kızı idi. Ben de bir Kürt yeğeniyim. Kimseyi ezmek istemiyorum. Gelin Hükümete bağlılığınızı bildirin. Ben de raporumda ıslah edilecek bir şey yoktu diyeyim. Siz de bu çete olaylarına son verin. Siz de biz de huzura kavuşalım.”* Alişan Bey kardeşi Haydar Bey'e göre hükümete karşı daha ılımlıydı. Başlangıçta Halis Bey'in bu önerisi kabul edildi. Ertesi gün yanındaki askerlerle ayrılan Halis Bey'e tuzak kuran asiler onu ve 3 askerini öldürmüşlerdi. Asiler bununla da kalmayarak onun taburuna haber göndererek Halis Bey'in kendilerine katıldığını ifade ettiler. Bu yolla dağılan taburun silahlarına da sahip oldular. Albay Halis Bey'in öldürülmesi olayının, Alişan Bey'in bilgisi dışında⁶¹ gerçekleştiği kesin olarak doğrulanmış bir bilgi değildi.

Alişan Bey, Dersim'den Koçgiri'ye yardıma gelirken geçtiği yerlerdeki Türk köylerine baskınlar yaparak insanların ölümüne yol açmıştır. Alişan Bey'in amcazadesi İzzet de 50 kadar adamıyla Zara'nın güneyinden geçerek Koçhisar'daki aşiretleri ayaklandırma için propaganda yapmıştır. Koçgiri bölgesinin çevresindeki aşiretler, isyana destek için bahar ayının başında toplanmaya başladılar. İmranlı civarındaki 10 Türk köyünü

⁵⁷ Öz, *Koçgiri Olayı*, 132.

⁵⁸ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 134.

⁵⁹ Öz, *Koçgiri Olayı*, 132.

⁶⁰ Aydoğan, *İç İsyenlar*, 344.

⁶¹ Öz, *Koçgiri Olayı*, 136.

basarak 13 kişiyi öldürdüler.⁶² Alışan Bey ve İzzet Bey'in geçtikleri yerlerdeki Türk Köylere baskınlar düzenlemesi onun Albay Halis Bey'in öldürülmesinde çok da masum olmadığını gösteriyordu.

6 Mart 1921'de İmranlı'yı basan asilerin Albay Halis Bey'i öldürerek nahiye merkezine kendilerince Kürt bayrağı asmalarıyla isyan resmen başlamış oldu. Koçgiri Aşireti önde gelenleriyle Sivas Valisi aracılığıyla yürütülen görüşmelerden sonuç alınamamıştır. TBMM Hükümeti Elazığ, Erzincan, Divriği ve Zara bölgelerinde idare-i örfiyye (sıkıyönetim) ilan etmiştir.⁶³

13 Mart 1921'de TBMM İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa isyanı İmranlı merkez olmak üzere çıkan isyanı bastırmakla görevlendirilmiştir.⁶⁴ Zara, Kangal, Refahiye ve Kemah'taki askeri birlikler harekete geçirildi. 54. Süvari Tümeni Sivas'tan Koçhisar'a, 32 Süvari Alayı Tokat'tan Sivas'a görevlendirilmiştir. 14. Süvari Tümeni ile 27. Süvari Tugayı Sivas'ta toplandı. Topal Osman komutasındaki Giresun Piyade Taburu ile gönüllü birliği, Giresun'dan Refahiye'ye gitmek üzere görevlendirildi.⁶⁵

TBMM Hükümeti, Koçgiri asilerini ikna etmek üzere Temyiz Mahkemesi üyelerinden Şefik Bey başkanlığında bir Nasihat Heyeti daha göndermiştir. 19 Mart 1921'de Nasihat Heyeti'nin Boğazviran köyünde Alışan ve Haydar Beylerle olan görüşmeleri devam etti. Alışan ve Haydar Bey görünürde isyanın durması yönünde çalışarak bir bildiri yayınlamıştır. Fakat el altından asileri yönlendirmeye devam ettiler. Yapılan görüşmelerde bir sonuca varılamamıştır.⁶⁶

Nuri Dersimi'ye göre, Nasihat Heyeti Merkez Ordusunun Sivas'a ulaşması için aşiretleri oyalıyordu. Verdiği vaatlerle onları aldatmaya devam ediyordu. Nasihat Heyeti görünürde ordunun Koçgiri üzerine yürümesini engellemek ve asilerin isteklerini kabul ettirmek için Sivas'a hareket etmiştir.⁶⁷

4. Alışan Bey'in Mecburi İkameti ve Ölümü

11 Nisan 1921'de Nurettin Paşa komutasındaki birlikler Koçgiri İsyanı'nı bastırmak üzere harekâta başlamıştır. Fırat ve Murat Nehirleri üzerindeki köprüler tutulduğu için asilere Dersim'den yardım gelmesi de engellenmişti.⁶⁸ Sivas, Kangal, Malatya, Elazığ, Zara yolları Nurettin Paşa

⁶² Öz, *Koçgiri Olayı*, 137.

⁶³ Aydoğan, *İç İsyenlar*, 344.

⁶⁴ Soileau, *Koçgiri İsyanı*, 208.

⁶⁵ Öz, *Koçgiri Olayı*, 142.

⁶⁶ Öz, *Koçgiri Olayı*, 144.

⁶⁷ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 147.

⁶⁸ Aydoğan, *İç İsyenlar*, 346.

tarafından kontrol altına alınarak giriş ve çıkışlar yasaklanmıştır.⁶⁹ Böylece bölgedeki asiler çevre ile bağlantıları kesilmiştir. Asiler ile Nurettin Paşa birlikleri ve Topal Paşa kuvvetleri arasında çok şiddetli çarpışmalar meydana gelmiştir.

16 Nisan 1921’de 14. Tümenine bağlı birlikler Koçgiri Aşireti’nin önde gelen isimlerinden ve isyanı yöneten Alişan ve Haydar Bey’in ikamet ettiği Boğazviran köyü Nurettin Paşa’nın birlikleri tarafından ele geçirilmiştir. Alişan Bey’in eşi ve çocukları yakalanmıştır.⁷⁰ Haziran 1921’de isyanın elebaşılığını yapan Alişan Bey ile beraberindeki 32 kişinin teslim olmasıyla Koçgiri İsyanı bastırılmış oldu.⁷¹ Teslim olan 500’ün üzerindeki asi, yargılanmak üzere Sivas’a gönderilmiştir.⁷¹

Alişan Bey, teslim olduktan sonra Erzincan’da mecburi ikamete tabi tutuldu. Alişer Efendi de muhtemelen Erzincan’da bulunuyordu. Alişer Efendi, Alişan Bey’e görüşme talebini içeren mektup gönderdi. Fakat Alişan Bey’in kendisiyle görüşme talebini kabul etmedi. Alişan Bey kardeşi Haydar Bey’e gönderdiği mektubu da bu bilgiyi doğruluyordu. Alişan Bey mektubunda Alişer’den “*Alişer mel’ûnun habâsetinin şu sırada ma’sûmiyetimize perde çekiyor...*” şeklinde bahsediyordu. Alişan Bey’in teslim olmadan ailesine yazdığı ele geçirilen mektubunda Alişer ile isyanla ilgili ilişkisi olmadığı kanaatine varıldı. Kırcı Yusuf isminde bir şahıs yanındaki görevli memurlarla Alişan Bey’in ailesini Erzincan’a getirmesi için Zara’ya gönderilmiştir. Fakat Alişan Bey’in yazdığı mektuplar sanki yetkili makamların eline geçeceği hesaplanarak yazılmıştı. Çünkü mektuplar çok fazlasıyla politik bir dille yazılmıştı.⁷²

Alişan Bey bir süre Erzincan’da mecburi ikamete tabi tutuldu. TBMM Hükümeti Millî Mücadeleyi tamamlayarak Yunanlıları mağlup ettikten sonra Alişan ve kardeşi Haydar Bey İstanbul’a çağırılmıştır. Hükümetin emriyle 1931 yılına kadar İstanbul’da yaşadılar.⁷³ Daha sonra çıkarılan umumi af ile İmranlı’ya dönmüşlerdir. Alişan Bey, Alişer’in kayınbiraderi Gaxur ve Tuzözlü Dursun tarafından düzenlenen bombalı suikastla öldürülmüştür.⁷⁴

Koçgiri Olayları 3 Ekim 1921’ de TBMM gündemine gelmiştir. Çok sert ve hararetli tartışmalar yaşanmıştır.⁷⁵ Merkez Ordusu Komutan Nurettin Paşa görevinden alınarak cezalandırılmak istenmiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Nurettin Paşa’nın cezalandırılmasını engellemiştir. Çünkü o Türk Milletinin zor zamanında önemli görevler üstlenmişti. TBMM’DE yapılan görüşmeler sonunda Koçgiri Tahkik ve Dersim Tetkik Heyeti oluşturuldu.

⁶⁹ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 147.

⁷⁰ Aydoğan, *İç İsyenlar*, 347.

⁷¹ Öz, *Koçgiri Olayı*, 160.

⁷² Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 162.

⁷³ Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, 166.

⁷⁴ Akyürekli, *Koçgiri Kırımı*, 269.

⁷⁵ Naci Kutlay, *Osmanlı’dan Günümüze Kürtler*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014, 225.

Koçgiri Tahkik ve Dersim Tetkik Heyeti'nin TBMM'ne sunduğu raporunda, Koçgiri İsyanı nedeniyle muhtelif yerlerde iki bine yakın binanın harap olduğu, birçok kişinin mallarını kaybettiği, eşyasız yiyeceksiz kaldığı vurgulanmıştır. Bu şekilde sefaletle maruz kalanlara en az altı ay hayatlarını idame edebilmeleri için şimdilik kendilerine 25 bin lira tahsis edilmesi, Tekâlif-i Milliye ambarlarından zahire verilmesi istenmişti. Ayrıca gelecek yıl ihtiyaçlarının kendileri tarafından karşılanması için gerekli çift hayvanın ve tohumluğun şimdiden tespit edilerek verilmesi teklif edilmiştir. TBMM'nde yapılan görüşmeler sonucunda Koçgiri hadisesinde duçar-ı sefalet olanlara verilecek tohumluk ve yemeklik hakkındaki kanun çıkarılarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁶

⁷⁶ *T.B.M.M Zabıt Ceridesi*, Devre: I, İctima Senesi: 2, Cilt 17, Yüz Altmış Beşinci İctima 25.2. 1338 Cumartesi, 129-132.

Sonuç ve Değerlendirme

Koçgiri İsyanı Wilson Prensiplerinin 12. Maddesine dayanarak Millî Mücadele döneminde ortaya çıkan ırkçı ve ayrılıkçı amaçlar güden bir isyandı. İngiliz emellerine hizmet eden Kürt Teali Cemiyeti üyeleri bu isyanın tertipleycileri idi. T.B.M.M. Hükümeti bütün askeri gücüyle işgalci emperyalistlere karşı savaşırken Koçgiri Aşireti'nin isyan etmesi de işgalcilerin planlarının bir parçasıydı. Koçgiri Aşireti önde gelenleri bu savaş ortamında sözde bağımsız bir Kürt devleti için şartların oluştuğuna inanmışlardı. İsyarla hem Millî Mücadele zayıflatılacak hem de işgalcilerin işi kolaylaştırılacaktı.

İsyar devam ederken, Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı Birinci İnönü Savaşı başladı. İkinci İnönü Savaşı sırasında isyan şiddetlenerek devam etti. Koçgiri İsyanı nedeniyle 14. Süvari Fırkası, 13 Süvari Livası, Giresun Milli Alayı, 5. Fırka'nın bazı taburları, Erzincan müfrezesi ve birçok kazanın müfrezeleri cepheye sevk edilememiştir. Koçgiri İsyanı nedeniyle Yunanlılarla yapılan savaşlar uzadı. Koçgiri İsyanı'nı tertipleyenler, Kürt Teali Cemiyeti bünyesinde hareket ederek İngilizlerin siyasi emellerine hizmet ettiler. Silahlarını ülkesini işgal eden İngilizlere çevirmesi gereken Koçgiri Aşiretleri, isyan ederek Millî Mücadele'yi zayıflatmıştır. Vatan ve millet savunmasına katılmayan, bilakis isyan eden ve Millî Mücadeleyi engellemeye çalışan Koçgiri Aşireti büyük bir hata yapmıştır. Bu hatası nedeniyle TBMM Hükümeti, İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'yı Koçgiri İsyanı'nı bastırmakla görevlendirmiştir.

Koçgiri Aşireti reislerinden olan Alişan Bey, İmranlı Nahiye Müdürlüğü, Divriği Kaymakamlığı ve Refahiye Kaymakam Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Bu görevleri sırasında devlete karşı sahte sadakat göstererek başta Alişer Efendi gibi asi olmak üzere diğer isyancılarla işbirliği yaptı. Devletin kendisine karşı olan güvenini kötüye kullanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın kendisiyle defalarca görüşerek milletvekilliği ve yüksek rütbeli bir memuriyet teklif etmesine rağmen Millî Mücadele'nin içinde yer almadı. Hayatını devlete karşı gelmekle geçiren Alişan Bey'in Koçgiri İsyanı ile gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Nuri Dersimi, Alişer Efendi gibi bağımsız Kürt devleti kurmak hayali peşinden koşanlarla birlikte hareket eden Alişan Bey, diğer isyancılar gibi olmuştur. Yani işgalci İngilizlere yardım ve yataklık etmiştir. İşgalci İngilizlere karşı savaşmak yerine Millî Mücadele'ye engel olmaya çalışmıştır. Kürt Teali Cemiyeti'nin desteğiyle Koçgiri Aşireti'nin hainane maksatlarla başlattığı isyan TBMM Hükümeti'nin aldığı tedbirler sayesinde kısa sürede bastırıldı ve isyancılar amaçlarına ulaşamamışlardır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BAO, DH. KMS. 55.3.15.1.

BAO, DH. KMS. 55.3.15.3.

BAO, DH. KMS. 55.3.15.5.

BAO, DH. KMS. 55.3.15.9.

T.B.M.M Zabıt Cerideleri

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre: I, İçtima Senesi: 2, Cilt 17, Yüz Altmış Beşinci İçtima 25.2. 1338 Cumartesi.

Kaynak Eserler

ATATÜRK, Nutuk Cilt II. (1920-1927), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Araştırma ve İnceleme Eserler

AKYÜREKLİ, M., *Koçkırı Kırımı 1920-1921*, İstanbul: Tarih Kulübü Yayınları, 2016.

AYDOĞAN, M., *İç İsyenlar ve Şeyh Said İsyanı*, İstanbul: Noktakitap Yayınları, 2012.

BOZKURT, T., *Atatürk'ün Doğu Politikası Ve Kürt İsyenları*, İstanbul: Halk Kitabevi, 2012.

BULUT, F., *Dersim Raporları*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.

CAN, A.T., *Dersim İsyenları*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2017.

DERSİMİ, N., *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Halep: Ani Matbaası, 1952.

GÖKTAŞ, H., *Kürtler İsyen-Tenkil*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991.

GÖLDAŞ, İ., *Kürdistan Teâli Cemiyeti*, İstanbul: Doz Yayınları, 1991.

KUTLAY, N., *Osmanlı'dan Günümüze Kürtler*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014.

LAZAREV, M. S., *Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923)*, Ankara: Özge Yayıncılık, 1989.

MCDOWALL, D., *Modern Kürt Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2004.

ÖZ, B., *Belgelerle Koçgiri Olayı*, İstanbul: Can Yayınları, 2015.

SİLOPİ, Z., *Doza Kürdüstan*, Beyrut: Stewr Basımevi, 1969.

SOİLEAU, D. K., *Koçgiri İsyanı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

ZEKİ BEG, M. E., *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2015.

Hatıratlar

DERSİMİ, N., *Hatıratım*, Stockholm: Roja Nu Yayınları, 1986.

KÂRERLİ M. E., *I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair Yazılmayan Tarih ve Anılarım (1915-1958)*, Ankara: Kalan Yayınları, 2007.

KEMALİ, A., *Erzincan*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.

Makaleler ve Elektronik Kaynaklar

GÜNEŞ, E., “Koçgiri İsyanı Ekseninde Dersim Direnişi” 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu'nda Sunulan Bildiriler 20 – 22 Eylül 2013*, Tunceli: Tunceli Üniversitesi Yayınları, sy.1 (2014): 232-261.

KAYMAZ, Ş. İ., “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, [http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69.\(25.07.2018\)](http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69.(25.07.2018))

http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf. (23.07.2018)